

ROZPRÁVKA O ŠŤASTNOM KONCI. OPERNÁ PRVOTINA PETRA ZAGARA

VIKTÓRIA ORAVEC BALLÁNOVÁ

Hudobná a tanečná fakulta, Vysoká škola múzických umení v Bratislave

Abstrakt: Príspevok sa venuje opere slovenského skladateľa Petra Zagara *Rozprávka o šťastnom konci* (2019), skomponovanej na základe objednávky od Slovenského národného divadla v Bratislave. Hoci ide o Zagarovu zatiaľ jedinou operu, autor má bohaté skúsenosti s dramatickou tvorbou, ktoré získal komponovaním hudby k scénickým činohrným i baletným produkciám, ako aj hudby k filmom. Štúdiá približuje nielen dramaturgickú štruktúru a hudobnú zložku diela či špecifiká jeho interpretácie, ale poukazuje aj na úskalia opernej tvorby pre detského diváka a na dôležitosť hudobno-intelektuálnej výchovy.

Kľúčové slová: Peter Zagar, slovenská opera, opera pre deti, dramaturgia, interpretácia

Rozprávka o šťastnom konci (2019) je prvou a zatiaľ jedinou operou skladateľa Petra Zagara (1961)¹. No hoci autor nemá priame skúsenosti s kompozíciou oper, jeho vzťah k divadlu je evidentný. Je plodným autorom scénickej hudby k činohrným inscenáciám uvedeným v Slovenskom národnom divadle, Divadle Andreja Bagara v Nitre, Štátnom divadle Košice, Divadle Stoka, aj hudby k tanečným projektom Štúdiá tanca v Banskej Bystrici.² Spolupracuje s komorným súborom Otvorená opera, pre ktorý hudobne upravil diela Gioachina Rossiniho (*Hodvábny rebrík*), Georga Bizeta (*Doktor Mirákel*) a Giovanniho Battistu Pergolesiho (*Slúžka paňou*).

Kompozičný rukopis Petra Zagara sa vo viacerých aspektoch vyznačuje inšpiráciami či vedomým návratom k starším štýlovým obdobiam. Podľa hudobného skladateľa a estetika Vladimíra Godára, „svoje kompozičné východiská, ktoré často pochádzajú z diel starších štýlových období, podrobuje transformáciám, pričom výsledkom uplatnenia tejto ‚dvojitkej logiky‘ býva dielo, ktoré možno chápať ako novodobý komentár k jestvujúcej stabilizovanej kultúrnej hodnote. (...) Zagarove skladby pritom nestavajú do popredia princípy polyštylistiky, ale skôr syntetický zámer premošujúci pôvodné rozporné východiská.“³

¹ Peter Zagar patrí do generácie skladateľov, ktorá sa zvykne označovať pojmom „postmoderna“. Základy kompozície si osvojil prostredníctvom súkromných hodín u Vífazoslava Kubičku, v štúdiu pokračoval u Ivana Hrušovského na Vysokej škole múzických umení v Bratislave. Absolvoval študijnú stáž v štúdiách Grame v Lyone, bol štipendistom „ArtsLink“ vo Philadelphii. Popri skladateľskej profesii pôsobí ako interpret, prekladateľ, hudobný publicista, hudobný režisér či editor. Zastával funkciu redaktora v Slovenskej filharmónii, bol vedúcim edičného oddelenia v Hudobnom centre, v súčasnosti pôsobí ako hudobný režisér v Slovenskom rozhlas. Je nositeľom viacerých ocenení, napr. Ceny Slovenskej muzikologickej asociácie (1995), Ceny DOŠKY za najlepšiu scénickú hudbu (1998) či Ceny Jána Levoslava Bellu (1999).

² Viac o Zagarových kompozíciách pre divadlo pozri ZAGAR, P. – MOJŽIŠOVÁ, M. Dnes viac zvažujem každú notu. [Rozhovor]. In *kač*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 2 – 6.

³ GODÁR, V. Peter Zagar. In JURÍK, M. – ZAGAR, P. *100 slovenských skladateľov*. Bratislava : Národné hudobné centrum, 1998, s. 287.

Pri práci na svojej prvej opere si Peter Zagar stanovil za cieľ vytvoriť hudbu prijateľnú pre široké spektrum poslucháčov, no zároveň nerezignovať na zachovanie rovnováhy medzi klasickými princípmi a výtobytkami novodobej hudby: „Detský divák nie je menej náročný divák. (...) Deti vnímajú hudbu celostne a pôsobí na nich aj to, čo ešte nevedia analyzovať alebo porovnať s predošlou skúsenosťou.“⁴

Opery pre deti v tvorbe slovenských skladateľov po roku 1989

V kontexte komponovania aj uvádzania slovenskej opernej tvorby po roku 1989 sú opery pre deti najfrekventovanejším žánrom. Hlavným dôvodom je bezpochyby ich potenciál uplatniť sa v repertoároch divadiel, keďže ide o tituly, ktoré sú vzhľadom k vysokej návštevnosti a zameranosti na konkrétnu cieľovú skupinu zaujímavé aj z ekonomického hľadiska.

Nasledujúce tabuľky sumarizujú slovenské diela určené detskému divákovi, ktoré boli uvedené po roku 1989. Prvá tabuľka mapuje uvádzanie takýchto titulov v profesionálnych inštitúciách (Slovenské národné divadlo, Štátne divadlo Košice, Divadlo J. G. Tajovského/Štátna opera v Banskej Bystrici, Komorná opera, Slovenský rozhlas), druhá tabuľka prináša prehľad diel, ktoré boli uvedené na školských scénach.

Tabuľka č. 1: Opery pre deti v profesionálnych inštitúciách

Skladateľ	Dielo, rok vzniku	Rok a miesto uvedenia
Miloslav Kořínek	<i>Ako išlo vajce na vandrovku</i> , 1959	1993, Štátne divadlo Košice
Tibor Frešo	<i>Martin a slnko</i> , 1973	1994, Štátna opera v Banskej Bystrici 2006, Slovenské národné divadlo
Milan Dubovský	<i>Veľká doktorská rozprávka</i> , 1992	1992, Slovenské národné divadlo 2012, Slovenské národné divadlo
Juraj Hatrík	<i>Statočný cínový vojačik</i> , 1994	1996, Komorná opera
Egon Krák	<i>Kráľ Matiš a bača</i> , 1994	1996, Komorná opera
Ladislav Kupkovič	<i>Trojruža</i> , 1994	1996, Slovenské národné divadlo
Milan Dubovský	<i>Tajomný kľúč</i> , 2000	2000, Slovenské národné divadlo
Igor Bázlik	<i>Polepetko</i> , 2003	2003, Štátna opera v Banskej Bystrici 2009, Štátne divadlo Košice
Vířazoslav Kubička	<i>Betlehem</i> , 2007	2007, Slovenský rozhlas, Bratislava
Marek Piaček	<i>Stručné dejiny vesmíru</i> , 2015	2015, Slovenský rozhlas, Bratislava
Vladislav Šarišský	<i>Ružové kráľovstvo</i> , 2018	2018, Štátna opera v Banskej Bystrici
Peter Zagar	<i>Rozprávka o šťastnom konci</i> , 2019	2019, Slovenské národné divadlo

⁴ ZAGAR, P. – VONGREJ, L. S Petrom Zagarom nielen o Rozprávke o šťastnom konci. [Rozhovor]. In *operaslovakia.sk*, 25. 4. 2019. [online]. [cit. 20. 3. 2022]. Dostupné na internete: <https://operaslovakia.sk/s-petrom-zagarom-nielen-o-rozpravke-o-stastnom-konci/>.

Tabuľka č. 2: Opery pre deti na školských scénach⁵

Skladateľ	Dielo, rok vzniku	Rok a miesto uvedenia
Igor Dibák	<i>Majstri speváci drakopevci</i> , 1992	2000, ZUŠ Sklenárova (v Dome kultúry Cultus, Ružinov)
Igor Dibák	<i>Prorok Rak</i> , 1993	2002, Konzervatórium J. L. Bellu, Banská Bystrica
Juraj Hatrík	<i>Legenda o breze</i> , 2013	2014, ZUŠ Šaľa
Marek Piaček	<i>2'16''a pol: Vesmírna odysea</i> , 2014	2014, ZUŠ Rajec, ZUŠ L. Árvaya Žilina, Slovenská filharmónia (v Stanici Žilina-Zárečie)

Rozprávka o šťastnom konci – námet a libreto

Peter Zagar skomponoval svoju opernú prvotinu na objednávku Slovenského národného divadla (SND). Mal možnosť si vybrať značnú časť realizačného tímu (libretistu, režiséra, scénografa), zatiaľ čo hudobné naštudovanie a sólistické obsadenie ostalo v kompetencii SND. Celý proces vzniku diela trval takmer tri roky, no aktívna skladateľská práca prebiehala približne štyri mesiace.⁶ Operná inscenácia mala premiéru 27. 4. 2019 v historickej budove SND, v hudobnom naštudovaní Dušana Štefánka. Výprava bola pojatá v rozprávkovom duchu, s efektnou scénografiou a farebne i strihovo pestrými kostýmami (kostýmy a scéna Diana Strauszová, výtvarník Vladimír Král). V hlavných úlohách sa popri sólistoch Opery SND predstavili aj detskí speváci zo zborového zoskupenia Pressburg Singers pod vedením Janky Rychlej. Titul bol do repertoáru nasadený v zmysle rodinnej opery, s ambíciou osloviť čo najširšie spektrum cieľového publika, od najmenších divákov až po ich starých rodičov.

Vzhľadom na to, že termín „opera pre deti“ je možné vnímať viacznačne, upresníme, že ide o operu, ktorú interpretujú profesionálni operní speváci, ale svojím námetom a spôsobom hudobného spracovania sa zameriava na detského diváka. Podľa muzikologičky Eleny Boďovej je pravou operou pre deti iba také dielo, ktoré umožňuje interpretáciu detskými spevákmi.⁷ Z prostredia slovenského operného divadla po roku 1989 môžeme do tejto kategórie zaradiť napr. *Majstrov spevákov drakopevcov* Igora Dibáka či *2'16''a pol: Vesmírnu odyseu* Mareka Piačka. V opernej tvorbe však prevažujú diela určené profesionálnym interpretom, aj keď niektoré z nich počítajú s angažovaním detí do postáv komparzu, prípadne s detským speváckym zborom, alebo sa v nich predpokladá interakcia detského publika.

Opera *Rozprávka o šťastnom konci* vychádza z námety slovenského režiséra a dramaturga Svetozára Sprušanského, ktorého so skladateľom spája dlhoročná spolupráca na rôznych divadelných projektoch a ktorý sa stal aj režisérom a dramaturgom inscenácie v Opere SND. Sprušanský svoje zámery predstavil nasledovne: „Chceme deti a ich rodičov či učiteľov pozvať na dobrodružný aj vtipný, romantický aj zábavný výlet. S patričnou dávkou farebnosti, hudobnej melodickosti, javiskovej mágie.

⁵ Údaje v tabuľke čerpajú z databázy Hudobného centra.

⁶ Z osobného rozhovoru autorky štúdie s Petrom Zagárom.

⁷ BOĐOVÁ, E. *Detská opera a jej vplyv na rozvoj hudobnosti detí*. [Diplomová práca. Strojopis]. Bratislava : Hudobná fakulta VŠMU, 1981. Cit. podľa VAJDA, I. *Slovenská opera*. Bratislava : OPUS, 1988, s. 227.

Peter Zagar: *Rozprávka o šťastnom konci*. Slovenské národné divadlo, premiéra 27. 4. 2019. Réžia Svetozár Sprušanský, hudobné naštudovanie Dušan Štefánek, scéna a kostýmy Diana Strauszová, výtvarník Vladimír Král. Foto archív SND. Snímka Marek Malúšek.

Dramatickej prekvapivosti až akrobatickej zázračnosti.”⁸ Dej je koncipovaný ako príbeh o kamarátstve, ktoré dokáže prekonať náročné prekážky, zlo, chorobu. Končí sa happyendom – neočakávanou svadbou hlavnej hrdinky a nájdením strateného šťastia, ktorého hľadanie je hybným motorom celého príbehu.

Libreto opery podľa Sprušanského námetu vytvoril slovenský básnik, prozaik, dramatik, scenárista, textár, výtvarník a autor literatúry pre deti a mládež Daniel Hevier, ktorý považuje rozprávky za dôležitú súčasť ľudských životov: „Deti, ale aj dospeláci, neustále potrebujú prísun fantázie a viery, že dobrí budú odmenení a darebáci potrestaní. Že múdrosť a šikovnosť zvíťazia nad hrubou silou. Humor a dobrá nálada porazia nasrdenosť a zlosť. (...) Rozprávka v nás posilňuje imunitu voči zlu a darebáctvu, dáva nám silu snívať a svoje sny aj uskutočňovať. Mať fantáziu predstaviť si krajší a farebnejší svet a tú fantáziu potom premeniť na skutočnosť.”⁹

Už sme spomenuli, že zásadnou a centrálnou témou diela i jeho inscenácie je hľadanie šťastia – ktoré však musí nájsť každý sám. Peter Zagar v interview s dramaturgom Opery SND Martinom Bendikom ponúkol takúto úvahu: „Divákovi prostredníctvom jednotlivých árií a deja chceme klásť otázku: Kde je v živote ukryté ľudské

⁸ SPRUŠANSKÝ, S. – HRDLIČKOVÁ, Z. Pozvánka na dobrodružný aj vtipný, romantický aj zábavný výlet [Rozhovor]. [online]. [cit. 20. 3. 2022]. Dostupné na internete: <https://www.snd.sk/pozvanka-na-dobrodruzny-aj-vtipny-romanticky-aj-zabavny-vylet>.

⁹ HEVIER, D. – SPRUŠANSKÝ, S. Rozprávok nikdy nie je dosť. [Rozhovor]. [online]. [cit. 20. 3. 2022]. Dostupné na internete: <https://www.snd.sk/pozvanka-na-dobrodruzny-aj-vtipny-romanticky-aj-zabavny-vylet>.

šťastie? A ponúkame aj niekoľko možností... V naplnení harmonického vzťahu medzi rodičmi a deťmi? V priateľstve? V pozitívnom vzťahu medzi kamarátmi? Je našim šťastím láska? Tá rodiaci sa – medzi chlapcom a dievčaťom –, neskôr medzi mužom a ženou, zavŕšená vzťahom medzi mamou a otcom, založenom na tolerancii a pochopení sa? Je šťastie ukryté v našej spontánnosti, uvoľnenosti, hravosti? Vo viere? V stave vnútornej harmónie človeka so sebou samým? S niečím, čo ho presahuje?“¹⁰

Hudobná štruktúra a dramaturgia opery¹¹

Skladateľ sa vo svojej tvorbe otvorene priznáva k inšpirácii čerpanej z hudobných štýlov minulosti. Aj jeho operná prvotina sa vzťahuje k viacerým inšpiračným zdrojom, či už k autorom starších štýlových období (Wolfgang Amadeus Mozart, Johannes Brahms, Igor Stravinskij), ale aj k hudobnej moderne či filmovej hudbe. Zagar s nimi nepracuje v zmysle citácií, ale s vedomým rešpektovaním hudobnej minulosti sa snaží vytvárať vlastný hudobný materiál. Hudobná dramaturgia *Rozprávky o šťastnom konci* je koncipovaná v štruktúre číslovannej opery; prepája recitatívy, árie, ansámble a zborové čísla. Pre kompozíciu v duchu tradičnej opernej konvencie sa skladateľ rozhodol najmä s ohľadom na detské publikum, pre ktoré je podľa jeho názoru takáto štruktúra najpriateľnejšia.¹² Zagar dodržiava primárnu funkciu uzavretých čísiel: árie využíva najmä ako prostriedok reflexie, zastavenia, rozjímania; v recitatívoch vysvetľuje a napreduje v debovej línii.

Aj obsadenie vokálnych partov nasleduje operné konvencie, využívajúc všetky hlasové odbory – od koloratúrneho sopránou až po bas. Pri prvom pohľade je zjavná paralela medzi Zagarovou operou a Mozartovou *Čarovnou flautou*. V oboch dielach sa objavuje temná postava zlej kráľovnej obsadená koloratúrnym sopránom (Belladonna vs. Kráľovná noci) ako protipól morálne silného, dobrého vládcu (Tichomír vs. Sarastro) spievaného basistom. Ďalšie podobnosti môžeme nájsť medzi postavami sestier Zlaty, Zity a Zory, ktoré evokujú Mozartove tri dámy. Hlavnou hrdinkou Zagarovej opery je Júlia (lyrický, resp. mladodramatický soprán), ktorá je pendantom Mozartovej Paminy – odvážnej dievčiny, odhodlanej zdolať pre dosiahnutie cieľa akúkoľvek prekážku. Jej verným pomocníkom je Martinko (barytón), charakterom pripomínajúci Mozartovho vtáčnika Papagena. Dôležitou postavou deja je Belladonna prísluhoľač Koloman, ktorého hlasové zaradenie (barytón, resp. basbarytón) dodržiava opernú konvenciu obsadzovať negatívne postavy hlasmi tmavšieho timbru. Popri týchto postavách v opere vystupujú aj víla Juliana (mezzosoprán) a Jano/Princ Valerián (tenor).

Operu otvára predohra situovaná do nemocničného prostredia. Pred samotným začiatkom inštrumentálneho úvodu sa ozve zvuk nemocničného prístroja signalizujúceho kritický stav malej pacientky Márie. Naň nadviaže akordickým vstupom or-

¹⁰ ZAGAR, P. – BENDIK, M. Rozprávka o šťastnom konci. [Rozhovor]. [online]. [cit. 20. 3. 2022]. Dostupné na internete: <https://snd.sk/rozpravka-o-stastnom-konci?fbclid=iwar0blmezwwargyppzhb3p6n-sz7nthxz-ffly6-mlxjxq7y80owm9bmjbc>.

¹¹ Pri hudobno-dramaturgickej analýze vychádzam z klavírneho výťahu opery, ktorý bol vyhotovený ako prvotný notový materiál pre potreby SND. Po skompletizovaní klavírneho výťahu skladateľ dokončil inštrumentáciu a celú partitúru. Klavírny výťah sa začína úvodným detským zborom, inštrumentálna predohra nie je súčasťou tohto notového materiálu.

¹² Z osobného rozhovoru autorky štúdie s Petrom Zagarom.

chester, ktorý následne vystriedajú priečna flauta imitujúca prístroj na monitorovanie srdcovej činnosti a sólové husle s prvou melodickou témou. Zároveň s melodickým vstupom huslí prichádzajú na javisko takmer všetky postavy prezlečené za lekárov a nemocničný personál. Nasleduje úvod v duchu akéhosi prológu, ktorý divákovi predstaví hlavnú myšlienku a základný dej opery. Júlia spolu s pomocníkom Martinkom sa snažia o záchranu svojej ťažko chorej kamarátky Márie, preto sa vydajú hľadať stratené šťastie zakliate zlou Belladonou. Počas celého prológu je v popredí hovorené slovo, ktoré posilňujú konštantná signálna hra flaut, akordický podklad sláčikov a melodické nástupy sólových nástrojov (husle, hoboje, fagot a iné). Tvorcovia bratislavskej inscenácie siahli po princípe akejsi dabovanej pantomímy: postavy gestikulovali, zatiaľ čo hovorené slovo zaznievalo z reproduktorov. Takéto riešenie na jednej strane posilnilo zrozumiteľnosť textu, na druhej strane však interpreti snažiaci sa gestom vystihnúť emóciu svojho prejavu chvíľami pôsobili neželane komicky.

V ďalšom priebehu opery sa už hovorené slovo neobjaví, dramaturgia je založená na striedaní recitatívnych a ansámblových či ariózných úsekov v rámci dvoch časovo asymetrických dejstiev (prvé dejstvo má približne 55 minút, druhé dejstvo len okolo 30 minút). V partitúre prevažujú ansámblové čísla nad áriami. V prvom dejstve dostáva sólový priestor Martinko v čísle 05 (Quintetto Zlata, Zity, Zory, Martinka a Kolomana) a v čísle 03 sa objaví krátky ariózný úsek Tichomíra (Tercetto Belladony, Kolomana, Tichomíra), pričom však nejde o úseky vhodné na samostatné (napr. koncertné) predvedenie. Výraznejšími sólovými výstupmi prvého dejstva sú ária Júlie (číslo 06) a grandiózna ária Belladony (číslo 08). Prvé dejstvo popri týchto číslach tvorí úvodný *Zbor hviezdíčiek* v podaní detských spevákov a ansámblové čísla. Druhé dejstvo obsahuje len jedinú áriu – áriu Juliany (12), inak pozostáva z jedného zborového výstupu (*Zbor lúčnych kobyliiek*), ansámblových čísiel a z finále, kde sa spoja všetci protagonisti v záverečnom zborovom výstupe.

Tabuľka č. 3: Hudobno-dramaturgická štruktúra opery

Číslo hudobného vstupu	Názov hudobného čísla	Postavy
1. dejstvo		
01	Zbor hviezdíčiek	Detský spevácky zbor
01 a	Duetto	Júlia, Martinko
02	Recitatív	Belladona, Koloman
02	Duetto	-//-
03	Recitatív	Belladona, Koloman, Tichomír
03	Tercetto	-//-
04	Recitatív	Belladona, Koloman, Zora, Zlata, Zita
04	Tercetto	Zlata, Zita, Zora
05	Recitatív	Júlia, Belladona, Zora, Zlata, Zita, Martinko, Koloman

05	Quintetto	Zlata, Zita, Zora, Martinko, Koloman
06	Recitatív	Júlia, Belladona, Zora, Zlata, Zita, Martinko, Koloman
06	Ária	Júlia
07	Recitatív	Júlia, Belladona, Zora, Zlata, Zita, Martinko, Koloman, Tichomír
07	Duetto	Juliana, Tichomír
08	Recitatív	Júlia, Belladona, Zora, Zlata, Zita, Martinko, Koloman
08	Ária a scéna	Belladona, Martinko, Júlia, Tichomír, Juliana, Zora, Zlata, Zita
2. dejstvo		
09	Recitatív	Júlia, Martinko
	Zbor lúčnych kobyliiek	Detský spevácky zbor
10	Scéna	Jano, Martinko, Júlia, Koloman, Zora, Zlata, Zita
11	Recitatív	Júlia, Martinko, Koloman
11	Duetto	Júlia, Koloman
12	Ária	Juliana
13	Recitatív	Všetci
13	Duetto	Princ Valerián, Júlia
14	Recitatív	Všetci
	Záverečný zbor	Všetci

Najpútavejšie hudobné momenty ponúkajú čísla Belladony a Kolomana, ktoré vďaka inštrumentálnej bohatosti orchestrálneho sprievodu, nápaditej melodike a využívaniu celého hlasového rozsahu ich interpretov prinášajú výrazný dramatický náboj. Hoci ide o negatívne postavy, poslucháč vďaka hudobnej atraktívnosti výstupov nevníma Belladonu ani Kolomana s odporom. Postupne spoznáva ich charakter a buduje si k nim isté sympatie. Táto hudobná charakteristika sleduje ideu diela: podobne ako iné rozprávky, aj *Rozprávka o šťastnom konci* stavia do popredia konflikt dobra a zla, avšak oproti tradičným riešeniam ozvlášťuje príbeh posolstvom o možnosti voľby. V tejto opernej rozprávke sme tak svedkami premeny zlých postáv na dobré. Prerod Kolomana sa uskutoční v jeho duete s Júliou (Duetto 11), keď sa zo zlého prisluhovača pod vplyvom úprimnosti a nevinnosti dievčiniho konania postupne stáva iná osoba. Hoci táto premena nie je v hudobnej štruktúre exaktne vyjadrená a zmena Kolomanovho charakteru je zrejmá až pri divadelnej realizácii, po tomto momente sa už neobjavia dramatické štruktúry a hudobné plochy, ktoré boli v predošlom priebehu opery typické pre negatívne postavy. Za znak premeny môžeme považovať aj Belladoninu frázu v rámci Recitatívu 14: „Našiel sa človek, ktorý nemyslel len na seba. (...) Ďakujeme. Zlo bolo potrestané.“

Peter Zagar: *Rozprávka o šťastnom konci*. Slovenské národné divadlo, premiéra 27. 4. 2019. Réžia Svetozár Sprušanský, hudobné naštudovanie Dušan Štefánek. Roman Krško (Koloman), Adriana Banášová (Júlia). Foto archív SND. Snímka Marek Malúšek.

Záver opery až apoteózne deklaruje šťastný koniec: Protagonisti pomyselne vystupujú zo svojich postáv (rovnako ako v činohernom prológu, kde všetci predstavovali zdravotnícky personál) a spievajú: „Kto hľadá šťastie, ten ide správnou cestou!“.

Interpretačné špecifiká opery

Napriek tomu, že skladateľ vokálnu zložku diela pred a počas komponovania s budúcim interpretačným tímom nekonzultoval, bol otvorený pripomienkam, ktoré vyplynuli z procesu naštudovania. Nápomocnou mu bola najmä skúsená vokálna korepetítorka Milada Synková, ktorá navrhla viaceré úpravy, najmä smerom k súladu hudobnej a textovej zložky. Skladateľ uznáva, že napriek istým skúsenostiam s tvorbou pre ľudský hlas (napr. piesne v divadelných inscenáciách) spoznal mnoho aspektov a zákonitostí vokálnej kompozície až pri tomto diele (operno-vokálna technika, špecifiká vokalizácie textu a pod.).¹³ Tu je dôležité poznamenať, že Zagar komponoval party bez zohľadnenia konkrétnych spevákov: v úvodných fázach práce nevedel, kto bude v inscenácii účinkovať, ale ani v neskoršej fáze neprispôboval party daným interpretom.

¹³ Z osobného rozhovoru autorky štúdie s Petrom Zagárom.

Peter Zagar: *Rozprávka o šťastnom konci*. Slovenské národné divadlo, premiéra 27. 4. 2019. Réžia Svetozár Sprušanský, hudobné naštudovanie Dušan Štefánek. Lenka Máčiková (Júlia), Pavol Remenár (Martinko). Foto archív SND. Snímka Marek Malúšek.

V nasledujúcej stati sa zameriame na vybrané vokálne čísla partitúry, aj na ich reflexiu zo strany interpretov.

V jednom z úvodných čísiel opery, duete hlavných postáv Júlie a Martinka (01a Duetto), je zrejma inšpirácia Mozartovou ľahkosťou a hravosťou, ktorá sa zrkadlí nielen v pojatí vokálnych partov, ale aj v orchestrálnom sprievode. Tento dojem potvrdzujú i samotní interpreti. Predstaviiteľka Júlie Adriana Banášová vníma Zagarovu operu viac klasicky než moderne, čo zohľadnila aj v naštudovaní partu: „V opere je veľmi cítiť odkaz na klasickú hudbu a melodickosť, ktorá lahodí uchu, takže hudobná príprava netrvala dlhšie než pri iných tituloch, aj keď ide o súčasnú hudbu. (...) Osobne som sa snažila vokálnu interpretáciu poňať čo najviac ‚mozartovsky‘, so všetkými pravidlami, ktoré takáto interpretácia od speváka vyžaduje (dôraz na prvé doby, odľahy, legáta, vnímanie melodickkej línie).“¹⁴

Prvý duet je vystavaný na dialogickom princípe, s minimom plôch spoločného spievania. Vytvára sa tak dojem prepájania melodickkej línie, keď frázu jedného interpreta dokončí druhý interpret. V tomto výstupe sa kryštalizujú charaktery Júlie a Martinka. Banášová opísala svoju postavu ako osobu, ktorá je na hranici medzi dieťaťom a dospievajúcou „pubertiačkou“. Napriek tomu, že z jej charakteru stále cítiť hravosť a detské sny, v mnohých situáciách koná racionálne, rozvážne a statočne v záujme záchrany svojej kamarátky. Dvojica Júlia a Martinko odkazuje na Paminu

¹⁴ Z osobného rozhovoru autorky štúdie s Adrianou Banášovou, predstaviteľkou Júlie.

Peter Zagar: *Rozprávka o šťastnom konci*. Slovenské národné divadlo, premiéra 27. 4. 2019. Réžia Svetozár Sprušanský, hudobné naštudovanie Dušan Štefánek. Dominika Krčištová (Zita), Barbora Návojská Dvorská (Zora), Judita Andelová (Zlata). Foto archív SND. Snímka Marek Malúšek.

a Papagena, ktorí sa tiež vydali hľadať šťastie – v *Čarovnej flaute* mala podobu naplnenej lásky Paminy a princa Tamina. Hudobnou štruktúrou však Zagarovo optimistické číslo pripomína skôr duet Papagena a Papageny z rovnamej opery: u Mozarta i Zagara sa objavujú náznaky strofickosti, pričom v druhej slohe si speváci vymenia spievané frázy, aby sa nakoniec stretli v spoločnom finále. Najdôležitejším slovom slávneho Mozartovho „Pa, pa, pa“ duetu je meno potomkov „Papageno, Papagena“, kým v Zagarovom duete sa ústredným slovom stáva „šťastie“ – to, ktoré sa dá nájsť aj v tých najdrobnejších bežných radostiach: „(...) dotyk rúk, teplý čaj, balónik, deduško, babkin šál, (...)“¹⁵.

K poslucháčsky najatraktívnejším výstupom opery patrí tercet Zlata, Zity a Zory (číslo 04). Ide o hudobné číslo pre dva soprány a jeden mezzosoprán, v ktorom vystupuje do popredia nutnosť timbrovej a dynamickej harmonizácie hlasov tak, aby vysoké hlasy nedominovali na úkor najhlbšieho. Výsledkom adekvátnej interpretácie je hudobne pestré, vtipné, hravé číslo s ľahko zapamätateľnou melodikou. Diváci v ňom spoznávajú charakter troch sestier, ktoré symbolizujú typické osobnostné črty („prekrásna, premúdrelá, prejedaná“¹⁶). Barbora Návojská Dvorská, predstaviteľka Zory (princeznej krásnej), opísala svoju postavu nasledovne: „Zora je z môjho pohľadu najmä zábavná. Počas opery sa jej charakter vyvíja rovnako ako dej príbe-

¹⁵ Úryvok z libreta.

¹⁶ Úryvok z libreta.

Peter Zagar: *Rozprávka o šťastnom konci*. Slovenské národné divadlo, premiéra 27. 4. 2019. Réžia Sveztozár Sprušanský, hudobné naštudovanie Dušan Štefánek. Marek Pobuda (Koloman), Jana Bernáthová (Belladona). Foto archív SND. Snímka Marek Malúšek.

hu. Každá zo sestier je zo začiatku najmä rozmaznaná, egoistická, narcistická a veľmi túžiacia po láske – po princovi. Vďaka porážke draka a zlomeniu kliatby ich hlavná predstaviteľka Júlia vyslobodí zo zajatia samolúbsti.¹⁷

Rozprávka o šťastnom konci priniesla do slovenskej opernej tvorby aj jedno z najefektnejších vokálnych čísiel jej histórie – koloratúrnú áriu Belladony. Dramaturgickú výstavbu prvého dejstva završuje práve jej dramatická scéna, ktorá zanechá v poslucháčovi adekvátny pocit zneistenia, pochybností a podnecuje jeho fantáziu a zvedavosť. Ária a scéna Belladony je charakterovo blízka árii Mozartovej Kráľovnej noci (*Die Hölle Rache kocht in meinem Herzen*), v oboch sa dozvedáme o obrovskej a temnej moci týchto postáv. Peter Zagar využíva široký rozsah koloratúrneho sopránu (c1 – d3), čím ponúka nielen priestor na exhibíciu, ale zvyšuje aj dramatické napätie diela.

Špecifiká dramaturgie operných projektov pre deti a ich uplatnenie v Zagarovej opere

Operné projekty pre deti a mladých divákov môžu byť cieleňé na konkrétnu vekovú kategóriu (predškolský vek, prvý stupeň základných škôl, druhý stupeň základných škôl, prípadne študenti stredných škôl), alebo môžu byť určené pre vekovo rôznorodú škálu divákov ako tzv. rodinné opery. Medzi najdôležitejšie aspekty operných inscenácií pre deti patria výber vhodnej predlohy a jej adekvátne inscenačné

¹⁷ Z osobného rozhovoru autorky štúdie s Barborou Návojskou Dvorskou, predstaviteľkou Zory.

spracovanie, zrozumiteľnosť spievaného aj hovoreného textu, empatický prístup in-scenátorov a interpretov, prípadne aktívne zapojenie detí do diania na javisku. Je potrebné si uvedomiť, že opery pre deti majú popri estetickej plniť aj výchovno-vzdelávaciu funkciu: dobre koncipovaná inscenácia má potenciál viesť mladého diváka ku kultúrnym hodnotám a učiť ho porozumieť hudbe.

Základom každého predstavenia pre deti by mala byť rovnováha medzi edukačnou a zábavnou zložkou. Dôležitým aspektom je jeho trvanie: zohľadňuje sa princíp fluktuácie, miera pozornosti a koncentrácie detského diváka. Dĺžka predstavenia by sa mala pohybovať od 45 minút (jedna vyučovacia hodina) do maximálne 90 minút (dve vyučovacie hodiny). V rámci dramaturgie je žiaduce dbať na kontrast jednotlivých čísel a zachovanie jasnej a jednotnej základnej dejovej línie.

Opera Petra Zagara je založená na princípe striedania kontrastných hudobných čísiel (najmä z pohľadu tempa), pričom neobsahuje priveľa pomalých vstupov. Vyznačuje sa asymetrickosťou dejstiev: autori sa rozhodli pre dlhšie prvé dejstvo preto, že podľa ich názoru už deti po prestávke nie sú schopné vnímať hudobné dianie tak intenzívne ako pred ňou. V záujme opätovného pritiaženia pozornosti zaradili do prvej časti druhého dejstva veľkú „cirkusovú“ scénu (vystúpenie parkúristov), ktorá nemá významné opodstatnenie z pohľadu námetu, je skôr dejovým vybočením, autori však chceli mladému divákovi ponúknuť „pastvu pre oči“¹⁸. Podľa skladateľa by sme to mohli vnímať ako určitý „cirkus v našej hlave, ktorý však slúži iba na udržanie pozornosti“¹⁹.

Nazerajúc z pohľadu aspektov tvorby pre detského diváka, *Rozprávka o šťastnom konci* (tak dielo, ako aj jeho inscenácia v SND) napĺňa takmer všetky kritériá, ktoré vnímam ako kľúčové pre dosiahnutie úspechu u publika. Farebná scéna a výpravnosť produkcie upúta nielen najmenších, ale i dospelých divákov. Zagarova hudba prináša veľa atraktívnych miest, ktoré si poslucháč ľahko zapamätá a obľúbi. Zaujímavosťou je, že z hľadiska ukotvenia pozornosti sú ťažiskovými číslami hudobné vstupy záporných postáv, predovšetkým Belladony.

Popri bohatosti hudobnej štruktúry opera disponuje aj prvkami, ktoré ponúkajú priestor na zdokonalenie v zmysle výchovno-vzdelávacieho aspektu diela. Libreto obsahuje veľa ťažkých či cudzích slov – napr. substancia, fenomén, homo ludens, intrigy, exemplár, rošády, hazardér a iné. Na druhej strane, niektoré slová môžu byť pre cieľovú kategóriu inscenácie (približne od 5 do 10 rokov, tj. od predškolského veku po začiatok druhého stupňa základnej školy) až príliš náročné. Zhoršenú zrozumiteľnosť textu v mnohých prípadoch spôsobuje aj rýchle hudobné tempo, ktoré sťažuje artikuláciu týchto slov.

Naproti tomu, libreto ukrýva i mnoho vtipných úsekov. Napr. v Tercette 03 (Belladona, Koloman a Tichomír) sa Daniel Hevier pohráva s odkazmi na známe klasické rozprávky a karikujú ich spochybňuje čestné úmysly hrdinov: „Rozprávky nie sú nijaký vtip. Šípová Ruženka vystrelí šíp. Snehulienka zguľuje vás v závejoch, tri prasiatka grúlia divo, kroch, kroch, kroch!“ Celé číslo, v ktorom sa popri zmienených vyskytujú i narážky na rozprávky o Popoluške, Pinocchiovi či Mauglí, je veľmi zábavné, no v dôsledku dvojhlasnej sadzby, keď sú oba hlasy vo väčšine fráz vedené v inom rytmickom usporiadaní, sa text fragmentuje a stáva sa málo zrozumiteľným.

¹⁸ Z osobného rozhovoru autorky štúdie s Petrom Zagárom.

¹⁹ Tamže.

Peter Zagar: *Rozprávka o šťastnom konci*. Slovenské národné divadlo, premiéra 27. 4. 2019. Réžia Svetozár Sprušanský, hudobné naštudovanie Dušan Štefánek. Pressburg Singers (Zbor lúčnych kobyliiek). Foto archív SND. Snímka Marek Malúšek.

Za istý nedostatok z hľadiska edukačných kritérií môžeme považovať absentujúce zapojenie diváka do diania na javisku, keďže ide o inscenáciu bez interaktívneho prvku. Autori ho do určitej miery nahradili angažovaním detského speváckeho zboru, ktorý otvára obidve dejstvá a účinkuje aj vo finále opery. Z rozsahu a hudobnej závažnosti zborových výstupov je evidentné, že Peter Zagar zámerne vyzdvihuje dôležitosť aspektu dieťaťa v kontexte diela.

Po každom z doposiaľ odohraných predstavení sa v sále odohrala diskusia, v rámci ktorej mali diváci možnosť stretnúť nielen tvorcov, ale aj hlavných protagonistov opery. Snaha autorov o takýto priamy prieskum odozvy ich diela u divákov môže významným spôsobom prispieť k úspechu ich ďalšej tvorby (nielen v oblasti edukačných predstavení). Skladateľ tieto stretnutia hodnotí pozitívne, podľa jeho slov boli deti zvedavé, aktívne a úprimné. Záujem divákov a ich priaznivá odozva sa v konečnom dôsledku odrazili aj v návštevnosti repríz: podľa dostupných údajov boli vypredané všetky predstavenia, ktoré sa konali v štandardnom režime (tj. pred pandémiou Covidu-19).

S výnimkou Pavla Ungera, ktorý dielu vyčíta „ultra-retro štýl“ a absenciu „odvážnejšej harmónie“,²⁰ odborná kritika prijala dielo i jeho inscenáciu zväčša ústretovo, pričom recenzie vyzdvihujú aj dôležitosť novej slovenskej opery pre deti na javisku prvej opernej scény. Viera Polakovičová hovorí o „výsledku, ktorým je dobre počú-

²⁰ UNGER, P. Šťastné konce sú z rozprávok. Realita v Opere SND je iná. In *Pravda*, 30. 4. 2019. [online]. [cit. 10. 3. 2022]. Dostupné na internete: <https://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/510447-statstne-konce-su-z-rozpravok-realita-v-opere-snd-je-ina/>.

vateľná, priam zapamätateľná hudba, ktorá má všetky atribúty opery“²¹. Michaela Mojžišová upozornila na „umnú kombináciu mozartovských inšpirácií s ľahšími, k muzikálovej estetike tendujúcimi melódiami.“²² Podľa jej slov skladateľ „v prvej línii preukázal veľkú dávku zručnosti, vtipu a invencie. V tej druhej sa mu občas podarilo načrieť do databázy prvoplánovnejších prostriedkov, ako napríklad v apoteóznom finále, ktoré (zrejme nechtiac) evokuje songy z českých rozprávok päťdesiatych rokov.“²³ Terézia Ursínyová poukazuje na dôležitosť výchovného zámeru opery, keď vyzdvihuje atribút spoločného rodinného zážitku, o ktorom dieťa môže ďalej diskutovať so svojimi najbližšími. Za pozitívum diela považuje „melodickú, orchestrálnu priezračnú hudbu, ktorá je blízka nielen deťom, ale aj rodičom, odchovaným väčšinou na klasicko-romantickom hudobnom odkaze“²⁴. Podľa jej slov „hudobno-výchovne, ale bez mentorovania sa počas priebehu deja podarilo Petrovi Zagarovi predstaviť všetky hlavné formy klasickej číslovej opery“²⁵.

Záver

Opera *Rozprávka o šťastnom konci* spĺňa jedno z najdôležitejších kritérií opier pre deti – vzdelávať, ale zároveň zabávať. Vysoká návštevnosť predstavení tohto titulu v SND dokazuje, že opery pre deti sú mimoriadne dôležité pre budovanie základne budúcich návštevníkov opery. Dielo je skomponované v duchu tradičnej opernej hudobno-dramaturgickej konvencie, čo prispieva k jednoduchšiemu porozumeniu aj u najmenších divákov. Z ideového hľadiska ide o titul s jasným morálnym ponaučením: šťastie môže nájsť každý človek, keďže sa nachádza všade okolo nás, záleží len od uhla pohľadu. Postavy opery (rovnako ako ľudia v reálnom živote) nie sú iba zlé alebo dobré, každej je priznané právo na druhú šancu a na zmenu. Opera sa nekončí manifestačným víťazstvom dobra nad zlom – aj záporné postavy dostávajú príležitosť polepšiť sa a spolu s ostatnými sa tešiť z nájdeného šťastia.

ROZPRÁVKA O ŠŤASTNOM KONCI [A TALE OF A HAPPY END]. PETER ZAGAR'S FIRST OPERA

Viktória ORAVEC BALLÁNOVÁ

This study deals with the fairy-tale opera, *Rozprávka o šťastnom konci* [A Tale of a Happy End] (2019), of the Slovak composer Peter Zagar, commissioned by the Slovak National Theatre in Bratislava. Although this is Zagar's only opera so far, the composer has ample experience in dramatic composition, as he has composed music for dramatic and ballet/dance productions and soundtracks for movies. The study discusses not only the dramaturgical structure and the music of the opera, and the

²¹ POLAKOVIČOVÁ, V. *Rozprávka o šťastnom konci v SND*. [online]. [cit. 10. 3. 2022]. Dostupné na internete: <https://blog.sme.sk/vierapolakovicova/kultura/rozpravka-o-stastnom-konci-v-snd>.

²² MOJŽIŠOVÁ, M. Slovenská variácia na Čarovnú flautu. In *Hudobný život*, 2019, roč. 51, č. 5, s. 33.

²³ Tamže.

²⁴ URSÍNYOVÁ, T. Šťastná rodinná opera. In *operaslovakia.sk*, 29. 4. 2019. [online]. [cit. 10. 3. 2022]. Dostupné na internete: <https://operaslovakia.sk/stastna-rodinna-opera/>

²⁵ Tamže.

specificities of its performance, but also points out the pitfalls of opera production for children and the importance of musical-intellectual education.

Štúdia vznikla v rámci doktorandského štúdia na Vysokej škole múzických umení v Bratislave, školiteľka Markéta Štefková.

Štúdia je výstupom projektu VEGA 1/0629/22 Prejavý existenciálnej krízy v dielach slovenských skladateľov od 2. polovice 20. storočia.

LITERATÚRA

- BALLÁNOVÁ, Viktória. *Špecifická dramaturgie operných projektov pre deti*. [Bakalárska práca]. Bratislava : Vysoká škola múzických umení v Bratislave, 2017. 64 s.
- BENDIK, Martin. Rozprávka o šťastnom konci. [online]. Dostupné na internete: <https://www.snd.sk/rozpravka-o-stastnom-konci?fbclid=iwar0blmezwwargyppz3p6nsz7nthxz-ffyl6-mlxjqqh7y80owm9bmjkb>.
- GODÁR, Vladimír. Peter Zagar. In JURÍK, Marián – ZAGAR, Peter. *100 slovenských skladateľov*. Bratislava : Národné hudobné centrum, 1998, s. 287 – 289. ISBN 80-967799-6-6.
- HEVIER, D. – SPRUŠANSKÝ, S. Rozprávok nikdy nie je dosť. [Rozhovor]. [online]. Dostupné na internete: <https://www.snd.sk/pozvanka-na-dobrodruzny-aj-vtipny-romanticky-aj-zabavny-vylet>.
- MOJŽIŠOVÁ, Michaela. Slovenská variácia na Čarovnú flautu. In *Hudobný život*, 2019, roč. 51, č. 5, s. 33. ISSN 1335-4140.
- POLAKOVIČOVÁ, Viera. Rozprávka o šťastnom konci v SND. In *SME.sk*, 30. 4. 2019. [online]. Dostupné na internete: <https://vierapolakovicova.blog.sme.sk/c/507961/rozpravka-o-stastnom-konci-v-snd.html>.
- SPRUŠANSKÝ, Svetozár – HRDLIČKOVÁ, Zuzana. *Pozvánka na dobrodružný aj vtipný, romantický aj zábavný výlet*. [Rozhovor]. [online]. Dostupné na internete: <https://www.snd.sk/pozvanka-na-dobrodruzny-aj-vtipny-romanticky-aj-zabavny-vylet>.
- UNGER, Pavel. Šťastné konce sú z rozprávok. Realita v Opere SND je iná. In *Pravda*, 30. 4. 2019. [online]. Dostupné na internete: <https://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/510447-stastne-konce-su-z-rozpravok-realita-v-opere-snd-je-ina/>. ISSN 1335-4051.
- URSÍNYOVÁ, Terézia. Šťastná rodinná opera. In *operaslovakia.sk*, 29. 4. 2019. [online]. Dostupné na internete: <https://operaslovakia.sk/statna-rodinna-opera/>. ISSN 2453-6490.
- VAJDA, Igor. *Slovenská opera: Operná tvorba súčasných slovenských skladateľov a ich predchodcov*. Bratislava: OPUS, 1988. 366 s.
- VONGREJ, Ludovít. Opera SND uvádza svetovú premiéru Rozprávky o šťastnom konci. In *operaslovakia.sk*, 25. 4. 2019. [online]. Dostupné na internete: <https://operaslovakia.sk/operasnd-uvadza-svetovu-premieru-rozpravky-o-stastnom-konci/>. ISSN 2453-6490.
- ZAGAR, Peter – VONGREJ, Ludovít. S Petrom Zagarom nielen o Rozprávke o šťastnom konci. [Rozhovor]. In *operaslovakia.sk*, 25. 4. 2019. [online]. Dostupné na internete: <https://operaslovakia.sk/s-petrom-zagarom-nielen-o-rozpravke-o-stastnom-konci/>. ISSN 2453-6490.
- ZAGAR, P. – MOJŽIŠOVÁ, M. Dnes viac zvažujem každú notu. [Rozhovor]. In *kôd*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 2 – 6. ISSN 1337-1800.

Viktória Oravec Ballánová
 Hudobná a tanečná fakulta
 Vysoká škola múzických umení
 Zochova 1
 811 03 Bratislava
 e-mail: viktoria.ballanova@gmail.com